

ВИКОРИСТАННЯ ІТ-ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАКТИКІВ-ЕТНОМУЗИКОЛОГІВ (У КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКІВ ФОЛЬКЛОРНИХ КОЛЕКТИВІВ В УКРАЇНСЬКИХ МИСТЕЦЬКИХ ЗВО)

Сінельнікова В. В., Сінельніков І. Г.

ВСТУП

Повсюдне впровадження у практику етномузикологічних досліджень новітніх способів збирання, вивчення, збереження, архівації та публікації фольклору з використанням цифрових та мультимедійних технологій зумовлене стрімким зникненням усних традицій та їх носіїв. Особливо затребуваним нині є міжнародний досвід збереження й оцифрування польових аналогових записів, зроблених практиками – фольклористами протягом 60–90-х рр. ХХ ст. зазвичай на магнітофонних стрічках (бабінах або касетах), адже такі записи нині знаходяться під загрозою втрати в архівах і приватних колекціях. Безперечно, «різноаспектні цифрові розробки значно полегшують комунікацію між науковцями різних країн, надають доступ до результатів досліджень широкій громадськості, розширюють можливості впорядкування і репрезентації матеріалів»¹. Можемо говорити про створення й формування сучасного інноваційного фольклористичного інформаційного простору, що зумовлює якісні зміни у фаховій підготовці керівників фольклорних колективів в українських мистецьких ЗВО «шляхом опанування ресурсів українознавчих наук, представлених у реальному та віртуальному інформаційному просторі <...> Актуальність використання українознавчих електронних ресурсів у закладах вищої <...> освіти зумовлена потребою створення цифрового освітнього простору, потребою активізації самостійної пізнавальної і дослідницької діяльності, забезпечення умов для формальної та інформальної освіти»² майбутніх фольклористів – практиків – керівників фольклорних колективів.

¹ Мазур С. Показчик мотивем і мотивів української повстанської пісенності в контексті цифрової гуманітаристики. URL: https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03/6_Kolessa_czytannia_rezume_Mazur.pdf

² Філіпчук Г.Г., Вовк М.П., Котун К.В., Ходацька О.М. Потенціал українознавчих електронних ресурсів у педагогічній освіті: досвід України і Канади. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Том 78. № 4. С. 14–31. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3612>

Різноманітність форматів, стандартів, комп'ютерних програм, устаткування і т. ін. створюють умови для модернізаційних змін у сфері польових фольклористичних досліджень. Експериментальна практична фольклористика отримала в галузі сучасних ІТ-технологій продуктивний інструментарій для розвитку і використання нових методів і прийомів фіксації артефактів нематеріальної культурної спадщини. У цьому контексті актуалізується необхідність формування нового типу фахівців – фольклористів – дослідників та практиків – керівників фольклорних колективів, у підготовці яких має зберігатися фундаментальність освіти та водночас враховуватися новітні тенденції розвитку міжкультурної взаємодії з посиленням акценту на становлення універсального професіоналізму як найвищого рівня майстерності. Інформаційно-цифрова компетентність, тобто здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати необхідну інформацію та використовувати її відповідно до фахових потреб і вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства, – в умовах сьогодення стає однією з основних складових частин професійної підготовки універсалів-фольклористів в українських ЗВО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика, методи і методологія фольклористичного ІТ-експерименту – недостатньо обговорювана тема в сучасному українському науковому дискурсі, назвемо лише поодинокі теоретичні розвідки, присвячені окресленій проблематиці, авторів: С. Мазур³, О. Коробова⁴, А. Вовчака⁵; деякі теоретично-практичні напрацювання з винесеного в назву статті питання мають автори цієї розвідки⁶. Більш обговорюваною окреслена

³ Мазур С. Покажчик мотивем і мотивів української повстанської пісенності в контексті цифрової гуманітаристики. URL: https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03/6_Kolessa_czytannia_rezume_Mazur.pdf

⁴ Коробов О.Ю. Польовий багатоканальний аудіозапис народномузичних творів в Україні: з практики звукооператора. *Вісник Львівського університету. Серія: мистецтвознавство*. 2011. № 10. С. 208–223. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/artstudies/article/view/2899>. *Його же*: Аудіовізуальна фіксація традиційної музики в сучасних польових умовах (практичні рекомендації) *Проблеми етномузикології*: збірник наукових статей. 2015. Вип. 10. С. 208–222.

⁵ Вовчак А.С. Документування українського фольклору у Львівському університеті імені Івана Франка. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2017. Вип. 66. С. 150–194. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fil_2017_66_7. *Його же*: Документування українського фольклору у науково-дослідній та навчально-педагогічній діяльності кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси ЛНУ імені Івана Франка. URL: https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/Vovchak_Sulym_Dokumentuvannya_ukr_folkloru_MIF_2016_vyp1-2.pdf.

⁶ Сінельніков І.Г., Сінельнікова В.В. Сучасні інформаційні технології в системі формування фахових компетенцій керівника фольклорного колективу. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/11/99.pdf>

тематика є в країнах Європи та Америки, зокрема, болгарські вчені досліджують інформаційні технології з метою презентації народних пісень із музикою, нотами та текстом у цифровій бібліотеці для тлумачення («розкодування») семантики фольклорної спадщини країни⁷. Досвід оцифрування експедиційних записів та принципи створення цифрових архівів народно-музичної традиційної культури своїх країн описують індійські дослідники⁸, американські етнокультурологи⁹, литовські фольклористи¹⁰ та їхні російські колеги¹¹.

Мета. Отже, проблеми цифрового перезапису, способів зберігання та використання цифрових носіїв, які містять унікальні фольклорні колекції, – одна з найважливіших тем світового фольклористичного ІТ-сьогодення. Окреслимо коло питань, пов'язаних із використанням ІТ-технологій у практичній і теоретичній українській фольклористиці, зокрема у фольклористично-експедиційних польових дослідженнях. А також проаналізуємо мультимедійні онлайн-бази даних та фольклористичні електронні ресурси, що є сформованими і

⁷ Peycheva L., Kirov N., Nisheva-Pavlova M. Information technologies for presentation of Bulgarian folk songs with music, notes and text in a digital library. January 2010. URL: https://www.researchgate.net/publication/228793410_Information_technologies_for_presentation_of_Bulgarian_folk_songs_with_music_notes_and_text_in_a_digital_library. Detelin Luchev, Desislava Paneva-Marinova, Konstantin Rangochev. Use of knowledge technologies for presentation of bulgarian folklore heritage semantics. January 2008. URL: https://www.researchgate.net/publication/232806319_Use_of_knowledge_technologies_for_presentation_of_bulgarian_folklore_heritage_semantics

⁸ Neha Kumar, Gopal Singh, Tapan S. Parikh. Folk Music Goes Digital in India. *CHI 2011 Session: User Studies/Ethnography in Developing Regions*. May 7–12, 2011 Vancouver, BC, Canada. URL: <https://nehakumardotorg.files.wordpress.com/2014/03/p1423-kumar.pdf>

⁹ Mcwilliam K.. Digital storytelling as a 'discursively ordered domain'. In K. Lundby (Ed.), *Digital storytelling, mediatized stories: Self-representations in new media* (pp. 145–161). New York: Peter Lang Publishing, Inc. URL: https://www.researchgate.net/publication/27472236_Digital_storytelling_as_a_'discursively_ordered_domain'. Simon Poole. Folk Culture in the Digital Age: The Emergent Dynamics of Human Interaction. *Folklore*, 126(3), 362–363. doi:10.1080/0015587X.2015.1083707. URL: <https://chesterrep.openrepository.com/bitstream/handle/10034/621651/Folk%20Culture%20in%20the%20Digital%20Age.pdf;jsessionid=472E3A93EF30042A897FD1090D738033?sequence=9>

¹⁰ Jüratė Šlekonytė. Folkloristika skaitmeninėje eroje: nuo internetinio folkloro iki skaitmeninio archyvo. URL: http://www.ilti.lt/failai/TD58_tekstai%20spaudai%20internetui-239-245.pdf

¹¹ Галкова О.В. Роль современных информационных технологий в сохранении нематериального культурного наследия. URL: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2011/3/kulturologiya/galkova.pdf; Alieva I.G., Gorbunova I.B., Mezentseva S.V. Music computer technologies as a worth-while means of folklore studying, preserving and transmission. *UTOPIA Y PRAXIS LATINOAMERICANA. AÑO: 24, n° EXTRA 6, 2019*, pp. 118–131. URL: <https://www.redalyc.org/jatsRepo/279/27962177013/html/index.html>

презентованими у віртуальному просторі української етномузикології на сучасному етапі її розвитку.

1. Теоретичні основи дослідження

Цілком поділяючи думку Г. Філіпчук, М. Вовк та ін. з їхнім визначенням дефініцій «українознавчі ресурси» та «українознавчі електронні ресурси»¹², а також розуміючи фольклористику як невід’ємну складову частину українознавства, дозволимо собі конкретизувати дефініцію «фольклористичні електронні ресурси». Під такими ресурсами розуміємо наукові, навчально-методичні, довідково-енциклопедичні праці, періодичні видання, архівні джерела, що є представленими в електронній або оцифрованій формах і розміщеними на сайтах, вебсторінках, електронних бібліотеках, інтернет-порталах, електронних архівах наукових інституцій, університетів, дослідницьких центрів, музеїв та інших організацій, діяльність яких спрямована на розвиток, створення і популяризацію здобутків фольклористики та інших суміжних наук у науковому, науково-практичному та освітньому середовищі.

Методологія дослідження базується на застосуванні загальнонаукових методів пізнання та музикознавчих методів: джерелознавчих, практичних, аналітичних, які дали змогу провести аналіз питань окресленої проблематики.

2. Результати дослідження

2.1. Використання ІТ-технологій у практичній і теоретичній фольклористиці

Українські та канадські дослідники¹³ систематизували електронні українознавчі джерела в кілька груп. До першої зарахували архівні, бібліотечні та музейні ресурси, до другої – вебсайти найважливіших дослідницьких українознавчих інституцій. Третя група вміщує величезний масив інформації, який надається численними віртуальними спільнотами та соціальними мережами в Інтернеті, четверта – вебенциклопедії та вебпортали, п’ята – інтернет-версії електронних медіа, шоста група – це база бібліографічних та оглядових даних. Фольклористика як одна з невід’ємних і вагомих складових частин українознавства, з огляду на свою одночасно і вузьку, і широку

¹² Філіпчук Г.Г., Вовк М.П., Котун К.В., Ходацька О.М.. Потенціал українознавчих електронних ресурсів у педагогічній освіті: досвід України і Канади. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Том 78. № 4. С. 14–31. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3612>

¹³ Там само. С. 23.

спрямовану фахову специфіку має певні особливості у використанні ІТ-технологій, адже спектр застосування цифрових технологій у практичній і теоретичній фольклористиці є надзвичайно широким.

По-перше, назвемо використання новітніх технічних засобів під час здійснення фольклорних польових досліджень, а саме: диктофонів і сучасних мобільних телефонів із цифровими відеокамерами (і власне цифрові відеокамери), що мають функцією аудіо-, відеозапису і значно більший, порівняно з касетними магнітофонами, об'єм пам'яті та кращу якість запису. По-друге, комп'ютерна обробка «експедиційних аудіо-, відео-, фотоматеріалів (систематизація, архівування, збереження, створення резервних файлів експедиційних матеріалів, нарізка й чистка аудіо- і відеофайлів, транскрибування (розшифровка) текстів фольклорних творів, підготовка відео- і фотопрезентацій тощо)»¹⁴ за допомогою аудіо- та відеоредакторів **Finala, Sibelius, Adobe Premiere Pro та ін.** По-третє, комп'ютерна обробка музичного матеріалу і його використання сучасними композиторами, поп-рок-гуртами в процесі створення нових музичних творів та композицій (наприклад, група **Go_A**, гурт **ДахаБраха** та ін.). Четвертим аспектом визначимо збереження файлів із музичною і відеоінформацією фольклорних експедицій у режимі «Інтернет-хмари» (науково-дослідна проблемна лабораторія музичного фольклору НМАУ ім. П. Чайковського). Окремо варто назвати можливість проведення відео- (**Skype, Zoom, Google Meet, Discord** та ін.) наукових фольклористичних конференцій із можливістю онлайн-обміну думками та здобутками фахівцями з різних країн у режимі реального часу, як, наприклад, проведений влітку 2020 року I Міжнародний Етнофорум, що відбувся на платформі **Zoom** і тривав кілька днів за участі фольклористів із Київщини, Львівщини, Рівненщини, Донеччини та інших регіонів України, а також міжнародний фольклористичний науковий форум, що відбувся на платформі **Zoom** на початку листопада 2020 року на базі Проблемної науково-дослідної лабораторії етномузикології Національної музичної академії України ім. П. Чайковського, участь в якому взяли дослідники – фольклористи з України, Литви, Білорусі, Канади, США, Росії, Італії та інших країн.

Доволі широкий резонанс отримав проєкт етнофундації «Рись» – команди молодих фахівців – фольклористів, засновників Літньої школи традиційної музики – найбільшого в Україні навчального простору з традиційної музичної етнокультури, які за підтримки Українського

¹⁴ Сінельніков І.Г., Сінельнікова В.В. Сучасні інформаційні технології в системі формування фахових компетенцій керівника фольклорного колективу. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/11/99.pdf>

культурного фонду в серпні–вересні 2020 року здійснили цикл відеозаписів лекцій провідних етномузикологів України (Є. Єфремов, І. Клименко, М. Скаженик, Г. Пшенічкіна, Г. Пеліна, І. Данилейко та ін.) та розмістили їх у вільному доступі на платформі YouTube (<https://www.youtube.com/watch?v=-AZ06wRk0Fc>) і на власному сайті (<http://rysproject.com/about.html>). Не менший резонанс нині має відеопроєкт «Спадок», що з жовтня 2020 року також є у вільному доступі на платформі YouTube і вміщує 24 трихвилинні документальні відеострічки, присвячені українській культурі, традиціям, народним звичаям, музичній культурі; в кожному відеоролику відтворюється етнічний образ певного регіону України (<https://www.youtube.com/watch?v=D4olBzxUtuo>).

2.2. Використання ІТ-технологій

у фольклористично-експедиційних польових дослідженнях

Підвищення професійного рівня цифрових записуючих пристроїв з їхнім одночасним здешевленням із плином часу змінює кількісні та якісні характеристики одержуваного фольклористично-експедиційного польового матеріалу. Перед дослідниками постають завдання його камеральної обробки (комплексної обробки й оцінювання точності польових дослідницьких матеріалів), способів зберігання і надання для наукової громадськості, в тому числі в мультимедійній формі. Обмін досвідом та ознайомлення з практично досягнутими результатами в цій галузі – основний пріоритет діяльності сучасної молодіжної практичної фольклористики.

Специфіка цифрових аудіо-, відео- та фотофіксацій фольклорного матеріалу, що здійснюються під час експедиційних досліджень, вимагає міждисциплінарного підходу, тому серед учасників фольклористичних польових досліджень можна побачити етнографів, фольклористів, етномузикологів, антропологів, фахівців в області прикладного народного мистецтва. Зазвичай це фахівці, що мають практичний досвід, конкретні напрацювання і здатні робити теоретичні узагальнення з питань реалізації принципу комплексності збирання фольклору у світлі використання сучасних інформаційних технологій, розуміються на наукових та експедиційних перспективах роботи з фольклорним матеріалом у цифровому форматі, обізнані з технологіями створення спеціалізованих комп'ютерних програм для комплексної обробки та аналізу фольклорних текстів, знають, як користуватися аудіо-, фото-, відео- та комп'ютерним обладнанням, що використовується для фіксації фольклору й обробки фольклорного матеріалу, практично опанували технічні параметри цифрового аудіо- та відеозапису, володіють теоретичними знаннями і практичними навичками реконструкції аналогових записів і їхньої конвертації в цифровий формат.

Цифрові технології в практичній етнології та фольклористиці мають значні можливості, однак мають і обмеження. Нині в багатьох науково-фольклористичних центрах ведеться робота з оцифровки власних архівів: у цифровий формат переводяться польові щоденники, експедиційні матеріали різних років, звіти про поїздки і т. ін. Це, безумовно, корисно для збереження даних, але, з іншого боку, в результаті виходить «склад» матеріалів, який мало чим відрізняється від паперового: їм майже настільки ж незручно користуватися, щоб знайти потрібну інформацію.

2.3. Мультимедійні онлайн-бази даних в українській фольклористиці

Розвиток цифрових технологій дозволяє принципово по-іншому підійти до організації накопичених матеріалів. Одним із зручних інструментів може служити мультимедійна база даних, що дає змогу об'єднати розрізнені відомості в один ряд для подальшої наукової обробки (в тому числі, при необхідності, статистичної). До такої бази можуть увійти польові та архівні матеріали в аудіо- і текстовому форматах, може застосовуватися електронне картографування. Кожен текст з архіву такої бази забезпечений необхідними метаданими: рік, місце запису, відомості про інформантів і збирача. База даних реалізується як статична вебсторінка на основі HTML і CSS (із застосуванням бібліотеки Bootstrap) і з використанням JavaScript для створення елементів інтерфейсу і механізму пошуку. Для онлайн-версії карти можна використовувати сервіс Google Maps Engine.

Прикладами таких мультимедійних онлайн-баз даних в українській фольклористиці назвемо Електронний архів українського фольклору (<https://folklore-archive.org.ua>) лабораторії фольклористичних досліджень Львівського Національного університету імені І. Франка, проект «Поліфонія» (онлайн-архів музичного фольклору: <https://www.polyphonyproject.com/uk>), цифровий архів фольклору Слобожанщини та Полтавщини (<https://folklore.kh.ua>), проект «Берви» (<http://bervy.org.ua>), проект лабораторії музичної етнології Львівської державної музичної академії ім. М. Лисенка «Українська Автентична Музика. Мережа Архівів Культурної Спадщини України» (<http://www.folk.org.ua>) та деякі інші, що знаходяться у вільному інтернет-доступі. Автори вбачають місію цих проектів у дослідженні, збереженні і презентації живої пісенної традиції українського сільського середовища, а пріоритетними завданнями – фіксацію української нематеріальної культурної спадщини найсучаснішими технологіями та забезпечення доступу до неї. Надзвичайно важливим є те, що ці онлайн-ресурси орієнтовані на широкий загал: від музикантів-ентузіастів до науковців-дослідників.

«Електронний архів українського фольклору» ЛНУ імені І. Франка (<https://folklore-archive.org.ua>) на сучасному етапі його реалізації здебільшого зорієнтований на електронне архівування аудіозаписів, текстових записів і транскрипцій, а також фотодокументів, здійснених під час польових досліджень фольклористами університету (можливості розміщення експедиційних відеоматеріалів архів ще немає). В Електронному архіві розміщено матеріали, записані під час шести польових досліджень (експедицій) на Західне Полісся, Бойківщину й Галичину, в рамках яких було здійснено 69 сеансів аудіозаписів, записано понад 2770 творів від 151 респондента. Твори систематизуються за кількома категоріями: обставинами виконання, усно-словесним жанром, роком запису, місцем побутування та респондентом, що значно полегшує функцію пошуку необхідного музичного матеріалу. В інформації про респондентів вказані не лише дата народження й місце проживання, але й вказана кількість сеансів, проведених із цією людиною, перелічені усі пісні, записані від цього носія традиційної культури. У розшифровці кожного фольклорного твору, окрім власне тексту та коментаря до нього, надається інформаційно-супровідна інформація про місце проведення запису, інформантів, збирачів, транскриптора твору, обов'язково вказуються обставини виконання, комунікативний контекст, визначається усно-словесний та народно-музичний жанр твору, надається аудіозапис автентичного виконання.

Поява Електронного архіву українського фольклору в Україні у 2012 році стала однією з перших спроб комплексного електронного архівування фольклорних артефактів, що об'єднала в собі зусилля фахівців-фольклористів та фахівців з інформаційних технологій. З самого початку своєї інтернет-діяльності архів позиціонує себе не як накопичувача і зберігача духовних надбань українського народу, а як відкритий культурно-інформаційний центр із вільним доступом до архівних документів та широкими можливостями ефективного оперативного користування значними масивами джерельної інформації з функціями швидкого і зручного пошуку, систематизації, перегляду, прослуховування та безплатного копіювання необхідної інформації різноманітних форм фіксації фольклорних артефактів (аудіо, фото, тексти).

Цифровий архів фольклору Слобожанщини та Полтавщини (<https://folklore.kh.ua>) – доволі новий для фольклористів України електронний ресурс, його поява у 2019 році пов'язана з активізацією діяльності Харківського обласного центру народної художньої творчості, фахівці якого у співпраці з колегами з Донеччини розмістили в архіві близько 1500 аудіозаписів народних пісень із метою збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини

східних регіонів України. Пошук пісень можна здійснювати за назвою, за населеним пунктом або за регіоном, а також за словами з пісні.

Міжнародний проєкт «Поліфонія» розпочався у 2014 році за ініціативи угорського музиканта Міклоша Бота як низька фольклорних експедицій центральною Україною з метою здійснення відеозаписів автентичних носіїв традиційної музичної культури. Як онлайн-архів музичного фольклору (<https://www.polyphonyproject.com/uk>) «Поліфонія» реалізується з 2017 року за підтримки Українського культурного фонду, до формування Інтернет-архіву долучені фахівці Українського центру народної культури «Музей Івана Гончара», а також провідні українські практики й теоретики-фольклористи: Є. Єфремов, С. Грица, І. Фетисов, С. Карпенко, І. Перевертнюк, Н. Хоменко та ін. На відміну від перших двох фольклорних Інтернет-баз, «Поліфонія» виходить українською, угорською й англійською мовами, що розширює можливості доступу до традиційної музичної спадщини України користувачів із різних країн.

Пріоритетним завданням Інтернет-архіву «Поліфонія» його автори вбачають фіксацію української нематеріальної культурної спадщини найсучаснішими технологіями та забезпечення доступу до неї. Нині Міклош Бот із командою об'їздив одинадцять етнографічних регіонів України: Волинь, Західне й Східне Поділля, Західне, Середнє й Східне Полісся, Нижнє й Середнє Подніпров'я, Полтавщину та ін. Нині в цифровому архіві розміщено понад 1500 пісень, які систематизуються за місцем запису, етнографічним регіоном, жанром, мотивами й темами, а також обставинами виконання. Якісний відеозапис та багатоканальний аудіозапис із можливістю самостійного регулювання гучності звукових каналів (доріжок) робить цей проєкт безпрецедентним для України, також цікавим є те, що автори сайту позиціонують цей проєкт не як кінцевий продукт, а як еталон втілення довгострокової концепції з втіленням у відкритому форматі: онлайн-архів буде постійно наповнюватися новими записами. Завдяки інтеграції соціальних медіа та розвитку модуля навчання, метою якого є повернення до життя «мертвої бази даних» народних пісень, проєкт розширюватиметься за іншими напрямками: перформанси, освіта, дослідження, інформаційні технології тощо.

Проєкт «Берви: Українська автентика та фольклор» (<http://bervy.org.ua>) та проєкт лабораторії музичної етнології Львівської державної музичної академії ім. М. Лисенка «Українська Автентична Музика. Мережа Архівів Культурної Спадщини України» (<http://www.folk.org.ua>) – іншого формату Інтернет-архіву, а ніж три попередні. «Берви» – це оцифровані понад 20 CD-дисків з автентичними записами з різних регіонів України, здійсненими в різні роки провідними фольклористами України, які зручно систематизовані саме за регіональною приналежністю, а також за жанрами: інструментальна музика, кобзарство/лірництво, весілля, епос

і т. ін. На сайті також є відео- й фотогалерея та теоретичні матеріали з музично-фольклористичної тематики. Проєкт лабораторії музичної етнології Львівської державної музичної академії ім. М. Лисенка (<http://www.folk.org.ua>) не є таким масштабним, як попередні: у його Інтернет-фонотеці розміщені вибрані, найбільш цікаві для авторів сайту зразки автентичної музики України з кількох фоноколекцій. Нині кількість розміщених аудіозаписів є порівняно невеликою – загалом 65 зразків фольклору з Бойківщини, Галичини, Закарпаття, Західного Полісся, Покуття, Поділля, Волині, проте переважна частина цих записів опублікована для широкого загалу вперше, а деякі з них взагалі є унікальними, як-от фрагменти воскових валиків початку ХХ ст. із колекції О. Роздольського з фоноархіву Львівської музичної академії, відтворені лазерною технологією Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України.

Появі Інтернет-проєкту «Українська Автентична Музика. Мережа Архівів Культурної Спадщини України» (<http://www.folk.org.ua>) передувала низка заходів як в Україні, так і у світі. Зокрема, у 2006 році вперше в Україні було проведено семінар «Створення мережі архівів культурної спадщини в Україні» за участі понад сорока фахівців-фольклористів з України (Київ, Донецьк, Рівне, Львів, Одеса, Харків тощо), Канади, США, Грузії. У цьому ж році проєкт було презентовано в Центрі американського народного побуту (American Folklife Center) Бібліотеки Конгресу США та в офісі програми академічних обмінів імені Фулбрайта у Києві. У липні 2007 року у Відні (Австрія) за участі понад 450 учасників з 60 країн світу відбувся 39-й Світовий Конгрес традиційної музики (The International Council For Traditional Music, ICTM), в рамках якого було представлено також і національний проєкт [folk.org.ua](http://www.folk.org.ua).

Стислий огляд Інтернет-архівів українського фольклору дозволяє стверджувати, що такі мультимедійні бази даних проявляють варіативність текстів і практик на різних рівнях (від поселення до регіону), що дає змогу виявляти найбільш стійкі елементи культури, проводити порівняльний аналіз текстів за будь-якою ознакою, яка цікавить дослідників. Завдання полегшує наявність повнотекстового пошуку, адже «наявність повних текстів – необхідна умова збереження можливості прямого спостереження текстів на всіх етапах роботи, це гарантія незалежності від обмежень, що диктуються електронним форматом <...> Повний внутрішній електронний формат дає змогу врахувати повторні публікації, контаміновані тексти, підготувати опис текстів, покажчики, провести розрахунки та ін.»¹⁵.

¹⁵ Рыбакова Л.В. Цифровые технологии: возможности и вызовы. URL: <http://lrybakova.ru/issledovaniya-i-proektyi/folkloristika-poznavatelnyie-perspektivy/tsifrovyye-tehnologii-vozmozhnosti-i-vyzovy/>

Зібрані і внесені в такі бази даних матеріали корисні не лише українознавцям – культурологам або фольклористам, а й діалектологам завдяки наявності аудіозаписів і можливості аналізувати корпуси текстів за окремими локальними традиціями, адже, окрім тексту, в таких базах зазвичай «подано аудіозапис сеансу з широкою контекстною інформацією, фотографії, що збільшує ракурс для аналізу пісенності, дає змогу перевірити достовірність транскрибування, відтворити матеріал для презентації, відстежити територіальну поширеність певних типів пісень, зауважити індивідуальні особливості репрезентантів»¹⁶.

Однак при усіх можливостях сучасної фольклористичної ІТ-системи наголосимо, що комплексне збирання при будь-якій кількості зібраного матеріалу не може саме по собі перерости в якусь мультимедійну систематизацію, впорядкування в якесь вище розуміння синергетичної природи фольклору. Комплексне збирання та комплексне теоретичне дослідження – це різні за часом, за інструментарієм, за методикою напрями роботи фольклористів. Використання комп'ютерних технологій дуже корисне для фольклористів, що мають справу з величезною кількістю складно влаштованих об'єктів традиційної культури. Однак таке використання саме по собі не розвиває і навіть не підтримує теоретичний рівень науки.

Може так здатися: пропущено через комп'ютерну програму, щось підраховано – значить, це є теоретичним досягненням. Переконані: традиція «через комп'ютер» не означає «справжнє і теоретичне», адже те фрагментарне, що вноситься в комп'ютер, має бути осмислене до початку цих дій. Ще до комп'ютера має бути зрозуміло, що на ньому систематизувати (який експедиційний матеріал) і які для цього є підстави. Якщо в комп'ютерну базу вносяться не власне фольклорно-експедиційні записи, а якісь узагальнення, важливо, щоб ці узагальнення було критично осмисленими, в першу чергу, самим автором цих узагальнень. Критична перевірка, дослідницьке підтвердження чужих узагальнень також необхідні, притому на значному матеріалі, не на окремих прикладах, адже окремо взятими прикладами у фольклорі можна підтвердити все, що завгодно.

ВИСНОВКИ

ІТ-технології і загалом цифрова гуманітаристика активно розвиваються у спільноті світових та українських науковців і практиків-фольклористів, роль цифрових технологій для інформаційного доступу,

¹⁶ Мазур С. Показчик мотивем і мотивів української повстанської пісенності в контексті цифрової гуманітаристики. URL: https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03/6_Kolessa_czytannia_rezume_Mazur.pdf

оперування даними та збереження напрацювань у музично-фольклористичних дослідженнях нині є однією з визначальних. Безперечним є і той факт, що «сьогодні кожен студент, що отримує вищу освіту, повинен мати конкретні навички з використання технічних засобів, в тому числі персонального комп'ютера і комп'ютерних мереж та вміти добувати інформацію з різних джерел: як із періодичної літератури, так і з електронних комунікацій, переробляти і представляти в зрозумілому вигляді, ефективно використовувати інформацію у сфері своєї діяльності»¹⁷.

Використання сучасних інформаційних технологій під час навчання студентів у мистецькому ВНЗ, окрім напрацювання суто практичних навичок у галузі використання цифрових технологій у подальшій практичній фольклористичній діяльності, зокрема, опанування методик запису та комп'ютерної обробки музичного фольклору, безперечно, сприяє формуванню і розвитку комунікативної компетенції майбутніх керівників фольклорних колективів, що передбачає опанування теорії та практики міжкультурної комунікації, володіння комунікативними принципами передачі фольклорної інформації, її ретрансляції й осмислення, а також інтерпретації в процесі педагогічної і творчої діяльності.

Це питання є тісно пов'язаним з розробкою цілісної концепції комп'ютеризації освітнього процесу підготовки фольклориста-фахівця в українських ЗВО, мета якої полягає в розкритті та розвитку індивідуальних здібностей студентів, формуванні в них стійкого інтересу до активізації пізнавальної діяльності та посиленні її самостійної складової частини, сприянні інтенсифікації навчального процесу, значному підвищенню ефективності і якості освіти, кваліфікованому використанню сучасної комп'ютерної техніки в подальшій професійній діяльності.

У цьому контексті актуалізується питання оновлення та значного поширення в робочих планах мистецьких ЗВО, що здійснюють підготовку фахівців за спеціалізацією «фольклористика / етномузикологія / музичний фольклор», таких навчальних курсів, як «Методика комп'ютерної обробки музичного фольклору», «Комп'ютерні технології в етномузикології», «Методика застосування цифрових технологій у музичній фольклористичній», «Інтегративна фольклористика та культурна антропологія», «Нові інформаційні технології у викладанні

¹⁷ Потерлевич Н.Ф. Проблеми використання інформаційно-комунікаційних технологій у практиці підготовки фахівців. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: Збірник наук. пр. 2014. Випуск 40. С. 346.

музичного фольклору» та ін. Проаналізовані нами цифрові архіви українського фольклору та їх постійне поповнення та оновлення новими артефактами української автентичної пісенної-музичної традиційної культури, безперечно, є необхідними засобами в розвитку названих дисциплін. Використання таких інтерактивних освіченого фахівця-фольклориста, грамотного практика і дослідника-музиканта зі стійкою установкою на фахово-інформаційне самовдосконалення протягом життя.

АНОТАЦІЯ

У дослідженні представлені основні аспекти фольклористичних процесів в Україні, спрямованих на розробку технологій оцифрування української народної музики та створення різноманітних цифрових ресурсів із народними піснями, представленими з їхньою музикою, нотами та текстом. Проведено аналіз використання ІТ-технологій у практичній і теоретичній фольклористиці, зокрема в експедиційних польових дослідженнях. Через уточнення дефініції «фольклористичні електронні ресурси» схарактеризовано досвід створення українських Інтернет-архівів фольклору. Конкретизується роль цифрових архівів українського фольклору як середовища, заснованого на Інтернеті, де фольклорні об'єкти з фондів різноманітних дослідницьких та освітянських інституцій, а також приватних фольклористичних колекцій, були задокументовані, класифіковані та оприлюднені для доступу широкого загалу користувачів. Визначено, що оцифрування звукозаписів та нотацій народної музики полегшує доступ до них, забезпечує їх збереження в іншій якості, дає змогу послуговуватися цими записами через вільний вебдоступ. Окреслена роль цифрових архівів у професійній діяльності фольклористів, зокрема, як забезпечення цифрового збереження звукозаписів та нотацій українських народних пісень, так і можливість нових інтерпретацій української фольклорної спадщини через можливість їх використання в професійній підготовці керівників фольклорних колективів у мистецьких ЗВО України. Акцентується на тому, що інформаційні технології презентації української народної музики – це міждисциплінарний проєкт, що передбачає специфічний дослідницький підхід, який поєднує в собі множинність та діалог багатьох точок зору, що зумовлює багатовекторність сучасних українських цифрових архівів фольклору, а також проблеми, що виникають під час формалізації фольклорних знань. Наголошується, що підвищення ролі цифрових технологій для інформаційного доступу, оперування даними та збереження напрацьовань у музично-фольклористичних дослідженнях зумовлене сучасним розвитком української фольклористики та урахуванням потреб

сучасної музично-фольклористичної освіти в Україні в контексті модернізаційних змін в її сфері, що є тісно пов'язаним із розробкою програми комп'ютеризації освітнього процесу підготовки музикантів-фольклористів в українських ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мазур С. Показчик мотивем і мотивів української повстанської пісенності в контексті цифрової гуманітаристики. URL: https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03/6_Kolessa_czytannia_rezume_Mazur.pdf

2. Філіпчук Г.Г., Вовк М.П., Котун К.В., Ходацька О.М.. Потенціал українознавчих електронних ресурсів у педагогічній освіті: досвід України і Канади. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Том 78. №4. С. 14–31. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3612>

3. Коробов О.Ю. Польовий багатоканальний аудіозапис народно-музичних творів в Україні: з практики звукооператора. *Вісник Львівського університету. Серія: мистецтвознавство*. 2011. № 10. С. 208–223. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/artstudies/article/view/2899>

4. Коробов О.Ю. Аудіовізуальна фіксація традиційної музики в сучасних польових умовах (практичні рекомендації) *Проблеми етномузикології* : збірник наукових статей. 2015. Вип. 10. С. 208–222.

5. Вовчак А.С. Документування українського фольклору у Львівському університеті імені Івана Франка. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2017. Вип. 66. С. 150–194. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vlnu_fil_2017_66_7.

6. Вовчак А., Сулим Р. Документування українського фольклору у науково-дослідній та навчально-педагогічній діяльності кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси ЛНУ імені Івана Франка. URL: https://philology.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/Vovchak_Sulym_Dokumentuvannya_ukr_folkloru_MIF_2016_vyp_1-2.pdf.

7. Сінельніков І.Г., Сінельнікова В.В. Сучасні інформаційні технології в системі формування фахових компетенцій керівника фольклорного колективу. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/11/99.pdf>

8. Psycheva L., Kirov N., Nisheva-Pavlova M. Information technologies for presentation of Bulgarian folk songs with music, notes and text in a digital library. January 2010. URL: https://www.researchgate.net/publication/228793410_Information_technologies_for_presentation_of_Bulgarian_folk_songs_with_music_notes_and_text_in_a_digital_library

9. Luchev D., Paneva-Marinova D., Rangochev K. Use of knowledge technologies for presentation of bulgarian folklore heritage semantics. January 2008. URL: https://www.researchgate.net/publication/232806319_Use_of_knowledge_technologies_for_presentation_of_bulgarian_folklore_heritage_semantics

10. Neha Kumar, Gopal Singh, Tapan S. Parikh. Folk Music Goes Digital in India. *CHI 2011 Session: User Studies/Ethnography in Developing Regions*. May 7–12, 2011 Vancouver, BC, Canada. URL: <https://nehakumardotorg.files.wordpress.com/2014/03/p1423-kumar.pdf>

11. McWilliam K. Digital storytelling as a ‘discursively ordered domain.’ In K. Lundby (Ed.), *Digital storytelling, mediatized stories: Self-representations in new media* (pp. 145–161). New York: Peter Lang Publishing, Inc. URL: https://www.researchgate.net/publication/27472236_Digital_storytelling_as_a_'discursively_ordered_domain'

12. Simon Poole. Folk Culture in the Digital Age: The Emergent Dynamics of Human Interaction. *Folklore*, 126(3), 362–363. doi: 10.1080/0015587X.2015.1083707. URL: <https://chesterrep.openrepository.com/bitstream/handle/10034/621651/Folk%20Culture%20in%20the%20Digital%20Age.pdf;jsessionid=472E3A93EF30042A897FD1090D738033?sequence=9>

13. Jūratė Šlekonytė. Folkloristika skaitmeninėje eroje: nuo internetinio folkloro iki skaitmeninio archyvo. URL: http://www.ilti.lt/failai/TD58_tekstai%20spaudai%20internetui-239-245.pdf

14. Галкова О.В. Роль современных информационных технологий в сохранении нематериального культурного наследия. URL: http://teoriapRACTICA.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2011/3/kulturologiya/galkova.pdf

15. Alieva I.G., Gorbunova I.B., Mezentseva S.V. Music computer technologies as a worth-while means of folklore studying, preserving and transmission. *UTOPIA Y PRAXIS LATINOAMERICANA*. AÑO: 24, n° EXTRA 6, 2019, pp. 118–131. URL: <https://www.redalyc.org/jatsRepo/279/27962177013/html/index.html>

16. Рыбакова Л.В. Цифровые технологии: возможности и вызовы. URL: <http://lrybakova.ru/issledovaniya-i-proektyi/folkloristika-poznavatelnye-perspektivy-i-tsifrovyye-tehnologii-vozmozhnosti-i-vyzovy/>

17. Потерлевич Н.Ф. Проблеми використання інформаційно-комунікаційних технологій у практиці підготовки фахівців. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : збірник наук. пр. 2014. Випуск 40. С. 346–350.

18. Електронний архів українського фольклору Львівського Національного університету імені І. Франка. URL: <https://folklore-archive.org.ua/>

19. Проект «Поліфонія» (онлайн-архів музичного фольклору). URL: <https://www.polyphonyproject.com/uk>
20. Цифровий архів фольклору Слобожанщини та Полтавщини. URL: <https://folklore.kh.ua>
21. Проект «Берви». URL: <http://bervy.org.ua>.
22. Проект «Українська Автентична Музика. Мережа Архівів Культурної Спадщини України». URL: <http://www.folk.org.ua>.
23. Oleksandr Pydiura. Use of Virtual Reality and Digital Technologies for Studying Folklore in Ukraine's Educational Institutions (January 29, 2020). Journal «ScienceRise: Pedagogical Education» № 1(34) 2020. DOI:10.15587/2519-4984.2020.193115. URL: SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3533839>
24. Emily Polk. Folk Media Meets Digital Technology for Sustainable Social Change: A Case Study of the Center for Digital Storytelling. URL: <https://www.globalmediajournal.com/open-access/folk-media-meets-digital-technology-for-sustainable-social-change-a-case-study-of-the-center-for-digital-storytelling.php?aid=35290>

Information about the authors:

Sinelnikova V. V.,

Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor at the Department of Musical Arts
Kyiv National University of Culture and Arts
36, Yevhen Konovalts str., Kyiv, 01601, Ukraine

Sinelnikov I. H.,

Honored Worker of Culture of Ukraine,
Associate Professor at the Department of Musical Arts
Kyiv National University of Culture and Arts
36, Yevhen Konovalts str., Kyiv, 01601, Ukraine